

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA 4K MODELIDAN FOYDALANISHNING
PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI**

Boyto'rayeva Maftuna Musurmonqulovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar. p.f.f.d.(PhD), dots. Salomov G'ulom Yuldashevich

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishda 4K modeli — kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va kooperatsiya — asosida pedagogik-metodik yondashuvlar ilmiy jihatdan asoslanadi. Nutq madaniyati o'quvchining og'zaki va yozma fikrini aniq, mantiqli, adabiy til me'yorlariga mos, estetik va axloqiy talablarga muvofiq ifoda eta olish qobiliyatini anglatadi. 4K modeli asosida tashkil etilgan dars jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, munozaralar, kollaborativ topshiriqlar hamda refleksiya vositalari nutq kompetensiyasini kompleks rivojlantirishi tajriba-sinov asosida ko'rsatildi. Natijadorlik mezonlari rubrika asosida aniqlanib, statistik jadvalda pre-test va post-test ko'rsatkichlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, 4K modeli, kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, kooperatsiya, pedagogik asos, metodik yondashuv, refleksiya.

Kirish

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishning eng muhim davridir. Aynan shu davrda so'z boyligi, fikrni izchil bayon etish, tinglash va muloqot etiketi asoslari mustahkamlanadi. Nutq madaniyati nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-axloqiy kategoriya hamdir. U o'quvchining muloqot jarayonida hurmat, sabr-toqat, dalillilik va mantiqliylikni namoyon etish qobiliyatini ifodalaydi.

Zamonaviy ta'limda 4K modeli XXI asr kompetensiyalarining asosiy tayanchi sifatida e'tirof etiladi. Kreativlik o'quvchining original fikr bildirishi, tanqidiy fikrlash dalillash va tahlil qilish, kommunikatsiya samarali muloqot olib borish, kooperatsiya esa hamkorlikda ishlash qobiliyatini bildiradi. Ushbu modelni nutq madaniyatini rivojlantirish jarayoniga integratsiyalash o'quvchilarda kompleks nutq kompetensiyasini shakllantirish imkonini beradi. Maqolaning maqsadi 4K modeli

asosida nutq madaniyatini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslarini ishlab chiqish va samaradorligini tahlil qilishdir.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik tadqiqotlarda nutq madaniyati shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligi va kommunikativ kompetensiyasining muhim ko'rsatkichi sifatida qaraladi. Nutqni rivojlantirish metodikasida interfaol metodlar, muammoli ta'lim, munozara va rolli o'yinlar samarali vosita sifatida e'tirof etilgan. 4K modeli esa ushbu metodlarni tizimlashtirib, ularni yagona kompetensiyaviy yondashuvga birlashtiradi.

Kreativlik nutqda tasviriy ifodalar, metafora, mustaqil g'oya yaratish orqali namoyon bo'ladi. Tanqidiy fikrlash esa fikrni dalillar bilan asoslash, savol berish va mantiqiy xulosa chiqarish jarayonida shakllanadi. Kommunikatsiya faol tinglash va aniq ifoda bilan bog'liq bo'lsa, kooperatsiya guruhli ishlarda muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Ilmiy manbalarda ushbu komponentlarning integratsiyasi o'quvchilarda yuqori darajadagi nutq madaniyatini shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi.

Metodologiya

Tadqiqot 4-sinf o'quvchilari (jami 56 nafar) bilan tajriba-sinov shaklida o'tkazildi. Ishtirokchilar tajriba guruhi (n=28) va nazorat guruhi (n=28)ga ajratildi. Tajriba guruhida 8 hafta davomida 4K modeli asosida tashkil etilgan nutqiy mashg'ulotlar olib borildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy savol-javob va matn o'qish amaliyoti davom etdi.

4K asosidagi metodik bosqichlar quyidagicha tashkil etildi:

1. Muammoli savol yoki vaziyat (tanqidiy fikrlashni rag'batlantirish).
2. Guruhli muhokama va rol taqsimoti (kooperatsiya).
3. Ijodiy topshiriq (hikoya tuzish, sahnalashtirish, dialog yaratish).
4. Taqdimot va ochiq fikr almashish (kommunikatsiya).
5. Refleksiya va o'zini baholash.

Baholash mezonlari 0–20 ballik rubrika asosida belgilandi:

- A) So'z boyligi va ifoda aniqligi
- B) Mantiqiy izchillik va dalillilik
- C) Muloqot etiketi va tinglash madaniyati
- D) Guruhdagi hamkorlik va faollik

Natijalar

Statistik jadval: nutq madaniyati ko'rsatkichlari (M±SD)

Ko'rsatkich (maks. 20)	Guruh	Pre-test	Post-test	O'sish
Ifoda aniqligi	Tajriba	11.4 ± 2.1	17.6 ± 1.5	+6.2
	Nazorat	11.5 ± 2.0	14.0 ± 2.1	+2.5
Mantiqiylik	Tajriba	10.9 ± 2.2	16.8 ± 1.7	+5.9
	Nazorat	11.0 ± 2.1	13.7 ± 2.0	+2.7
Muloqot madaniyati	Tajriba	12.1 ± 2.0	18.0 ± 1.6	+5.9
	Nazorat	12.2 ± 2.1	14.8 ± 2.0	+2.6
Hamkorlik	Tajriba	11.3 ± 2.3	17.9 ± 1.5	+6.6
	Nazorat	11.4 ± 2.2	13.9 ± 2.1	+2.5

Natijalar tajriba guruhida nutq madaniyati komponentlari sezilarli darajada rivojlanganini ko'rsatdi.

Muhokama

4K modeli asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarda fikrni mustaqil va ijodiy ifodalash imkonini yaratdi. Guruhli ishlarda hamkorlik madaniyati shakllandi, muloqot jarayonida hurmat va tinglash ko'nikmalari rivojlandi. Muammoli savollar tanqidiy fikrlashni rag'batlantirdi, ijodiy topshiriqlar esa kreativlikni kuchaytirdi. Refleksiya bosqichi o'quvchilarning o'z nutqini baholash va takomillashtirishiga xizmat qildi.

Natijalarning yuqori ko'rsatkichlari 4K modelining integrativ xususiyati bilan izohlanadi. Nutq madaniyati bir vaqtning o'zida kreativlik, tahliliy fikrlash, muloqot va hamkorlikni talab qiladi. Ushbu model mazkur komponentlarni uyg'unlashtirib, ta'lim jarayonini kompetensiyaviy asosda tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishda 4K modelidan foydalanish pedagogik va metodik jihatdan samarali hisoblanadi. Kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va kooperatsiya komponentlarini birlashtirgan yondashuv nutq kompetensiyasining barcha jihatlarini kompleks rivojlantiradi. Tajriba natijalari mazkur model asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar nutq madaniyati ko'rsatkichlarini sezilarli oshirishini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Partnership for 21st Century Learning. Framework for 21st Century Learning.
2. Vygotsky L.S. Thought and Language.
3. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning Methods.
4. Mavlonova R. Tarbiya nazariyasi va metodikasi.
5. Qurbonov Sh., Saidahmedov N. Pedagogika.